

УДК 94:316.42+008(569.1)

Ветринський І. М.,
кандидат політичних наук, старший
науковий співробітник відділу глобальних і
цивілізаційних процесів, Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(Україна, Київ), ivietrynskyi@gmail.com,
ORCID identifier is 0000-0003-2867-291X

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СІРІЇ В ХХ СТОЛІТТІ

Розглянуто особливості політичних, економічних та соціокультурних процесів у Сирії в ХХ ст. з метою виявлення передумов майбутньої громадянської війни. За допомогою загальнонаукових методів аналізу та синтезу, а також моделювання показано специфіку етноконфесійної картини сирійського суспільства, зокрема акцент зроблено на такій релігійній течії як алавіти, оскільки сформована у другій половині ХХ ст. всередині сирійської владої еліти диктатура алавітської меншості заклала основу для майбутніх потрясінь. Встановлено, що за умови фактичної відсутності в сирійському суспільстві традицій державобудівництва, а також низького рівня національної самосвідомості, саме військова диктатура протягом десятиліть відігравала в державі консолідуючу функцію. Проте, подібна ситуація призвела до деградації соціально-економічної системи, зменшення її здатності до реформування та протидії внутрішнім потрясінням. Одночасно подібна ситуація сприяла наростанню конфліктного потенціалу всередині суспільства, що зрештою й призвело до масових протестів 2011 року, які швидко переросли у громадянський конфлікт.

Ключові слова: Сирія, Іслам, Баас, Алавіти, Асад.

Громадянська війна в Сирії, яка триває з 2011 р. є одним з найбільш масштабних та кровопролитних конфліктів в сучасному світі. Сотні тисяч загиблих, мільйони біженців, використання зброї масового знищення та декілька зовнішніх учасників конфлікту роблять його однією з ключових тем порядку денного міжнародної політики. Кожна громадянська війна має свої соціокультурні та історичні передумови й особливості, тож для аналізу та пошуку потенціальних шляхів вирішення сирійської кризи необхідне насамперед розуміння її витоків. Для України дослідження сирійської кризи є важливим насамперед в контексті активного залучення до цього конфлікту РФ, яка в свою чергу переслідує низку цілей, що опосередковано чи прямо впливають на нашу національну безпеку. Зокрема, основними задачами сирійської кампанії для Кремля були: створення предмету «торгу» із Заходом (Сирія в обмін на Україну); посилення тиску на європейські суспільства й уряди шляхом створення та захоплення масштабних потоків біженців з Сирії та інших країн Близького Сходу; використання сирійського конфлікту в якості «універсального полігону» для навчання особового складу в бойових умовах та випробування новітніх зразків озброєння; відновлення радянської військової бази та створення потужного військового угруповання на Близькому Сході. Відповідно для України надзвичайно актуальним є дослідження і аналіз передумов, а також моделювання перспектив сирійської кризи, оскільки ці питання напряму пов'язані із забезпеченням національної безпеки держави.

Основною метою статті є аналіз політичних, економічних та соціокультурних процесів у Сирії в ХХ – на початку ХХІ ст., а також дослідження основних тенденцій формування сирійської політичної системи за для виявлення передумов майбутньої громадянської війни.

Соціокультурний розвиток Сирії на початку ХХ століття практично неможливо якось виокремити

від загальноарабського руху за незалежність від Османської імперії. Так ще у 1913 р. в Парижі відбувся перший Арабський конгрес, який об'єднав більшість політичних організацій арабських вілаєтв (адміністративно-територіальних одиниць в Османській імперії). Конгрес прийняв резолюцію, де зокрема було наголошено на необхідності: здійснення реформ з метою забезпечення арабським підданям імперії основних політичних прав, визнання арабської мови робочою мовою парламенту, залучення арабської меншини до управління відповідними вілаєтами та певна їх децентралізація. Резолюцію було передано до МЗС Франції, яка на той мала великий вплив у регіоні, послам іноземних держав і турецькому керівництву. З представниками младотурецького уряду було укладено угоду про виконання прийнятих на Конгресі рішень. Проте угода не була реалізована, що фактично поховало зусилля арабської спільноти впорядкувати арабо-турецькі відносини легальним шляхом [10, с. 304–305]. Наслідком стала радикалізація арабського національно-визвольного руху, зокрема створення у 1913 р. таємного співтовариства «Аль-Ахд», яке згодом у 1916 р. зіграло вирішальну роль в організації антитурецького повстання [7, с. 317]. В свою чергу младотурецьке керівництво дуже жорстко відповідало на діяльність арабських націоналістів: мали місце масові арешти лідерів руху, депортації національних і релігійних меншин та голод, що був зумовлений затримками у постачанні на тлі участі в Першій Світовій війні. Однак, усі ці дії були не здатні зупинити націоналістичні процеси всередині арабської спільноти.

Геополітична ситуація у регіоні та світі суттєво вплинула на процес та результати арабської визвольної боротьби: одним з провідних чинників Першої світової війни було прагнення країн Антанти знищити Османську імперію, що перебувала у стадії занепаду та поділити її землі. Зокрема Франція, Велика Британія і Росія вважали, що цілком доцільно буде скористатися арабськими націоналістичними настроями для ослаблення Османської імперії зсередини, хоча насправді вони жодним чином не підтримували ідею створення єдиної Арабської держави (відновлення колишнього халіфату), але це зовсім не заважало багатьом політичним діячам цих країн роздавати шедрі обіцянки лідерам арабського руху.

Серед останніх варто особливо відзначити активну позицію та діяльність Хусейна ібн Алі аль-Хашімі, який починаючи з 1908 р. був шерифом Мекки, тобто фактично правителем Хіджазу (сучасної Саудівської Аравії), єдиної провінції Османської імперії де одночасно з призначенням турецьким губернатором визнавалася влада нащадків пророка Мухаммеда – представників династії хашімітів. Саме Хусейн очолив арабське повстання, що почалося 10 червня 1916 р. на території Хіджазу й швидко поширилося на інші регіони Османської імперії. Також він та його сини, еміри Фейсаль і Абдала, окрім безпосередньої участі у бойових діях вели активну дипломатичну діяльність, насамперед домовляючись з державами Антанти щодо спільних дій проти Османів та побудови арабської національної держави після розвалу імперії. Повстанню передували активні зносини шерифа Мекки Хусейна з представниками країн Антанти, серед яких варто зробити наголос на ролі Томаса Едварда Лоуренса, більш відомого як Лоуренс Аравійський.

Наприкінці 1914 р. Лоуренс розпочав службу в «Арабському Бюро» при британському військовому штабі у Каїрі і саме він був головною рушійною силою у перемовинах з шерифом Мекки Хусейном, якому було обіцяно підтримку Британії в організації арабського повстання і подальшому створенні самостійної арабської держави [9, с. 74]. Восени 1916 р. Лоуренс Аравійський стає військовим радником при штабі еміра Фейсала, де фактично починає керувати арабським повстанням, беручи активну участь у розбудові арабської армії та супроводжуючи Фейсала у військових кампаніях проти турецьких сил [9, с. 138]. Восени 1918 р. Лоуренс Аравійський разом з еміром Фейсалом входить у Дамаск на чолі британського війська, тож фактично після розпаду Османської імперії контроль над історичною територією Сирії отримали об'єднані сили британців та арабських повстанців.

Проте європейські держави мали свої плани відносно повоєнного врегулювання на Близькому Сході. Так, ще 16 травня 1916 р. між Великою Британією та Францією було укладено таємний договір, що увійшов в історію як угода Сайкса–Піко. Було погоджено, що територію Османської імперії буде поділено між Францією та Великою Британією і лише дуже маленька її частина – включно з Єрусалимом – мала отримати статус міжнародної зони. Арабська держава мала би складатися з французького та британського протекторатів, що фактично означало зовнішнє управління замість побудови незалежної держави. Частина арабської держави під французьким протекторатом передбачалося утворити на землях внутрішньої Сирії та вілаєту Мосул, північна частина Сирії переходила під цілковитий контроль Франції. Натомість південні території (які пізніше отримали назву Трансйорданія), де також мала розташуватися частина арабської держави, підпадали під протекторат Великої Британії, а регіони Багдаду і Басри разом з Хайфою в Акрою відходили безпосередньо Британській Короні [23, с. 16]. Таким чином арабські прагнення до створення незалежної держави «від Алеппо до Адена» втрачали будь-яку реальну перспективу, а Сирію знову планувалося «перекроїти» залишивши в розчленованому стані.

На Паризькій мирній конференції, що відкрилася 18 січня 1919 р., серед інших проблем повоєнного врегулювання на Близькому Сході, розглядалося питання подальшої долі колишніх арабських вілаєтів. Франція заявила свої права на територію Сирії та Лівану мотивуючи це давніми економічними й культурними зв'язками, зокрема з християнським населенням даних територій, а також іншими етноконфесійними меншинами: алавітами, друзами та ін. Крім того, наголошувалося на необхідності захисту християнського населення в Сирії та Лівані. Раніше у січні 1918 р. президент США Вудро Вільсон висунув ідею запровадження особливої системи адміністрування «відсталих країн» у формі мандату, визначаючи її як сходинку на шляху до їх самовизначення. Відповідно, наголошувалося, що оскільки народи колишніх Османських вілаєтів за рівнем розвитку були не здатні до самостійного існування, їх потрібно передати під тимчасовий контроль і опіку провідних європейських держав. У квітні 1920 р. на конференції в Сан-Ремо було вирішено, що території Сирії та Лівану передаються

під мандатне управління Франції, а Палестини і Іраку – Великій Британії.

Звичайно арабське населення, що брало активну участь у повстанні й бойових діях проти Османської імперії, сприйняло введення мандатної системи і відповідно перспективу зовнішнього управління як зраду з боку європейських союзників, оскільки очікування й попередні домовленості були зовсім іншими, а саме передбачали створення незалежної Арабської держави. Шериф Хусейн на знак протесту, навіть відмовився підписати Версальський мирний договір. Проте це жодним чином не вплинуло на передачу Франції мандату на управління Сирією та Ліваном, що факто відбулося у 1919 р. а остаточно Рада Ліги Націй визнала мандатні права Франції в регіоні у вересні 1923 р. У 1919 р. для управління Сирією та Ліваном було призначено Верховного комісара, яким став командувач французької армії в регіоні – генерал Анрі Жозеф Ежен Гуро. Являючись прихильником традиційної колоніальної політики, генерал Гуро провадив низку кроків, спрямованих на децентралізацію, а по суті дроблення країни, насамперед з метою протидії арабським націоналістичним прагненням. Генерал Гуро 30 серпня 1920 р. видав декрет, згідно з яким на «історичній» території Сирії створювалися декілька окремих державних утворень: Великий Ліван, Країна алавітів, Дамаск і Халеб. Крім того, у 1921 р. на півдні Сирії було створено державу Друзів – Джебель аль-Друзі. Пізніше, у 1925 р. Дамаск і Халеб було об'єднано в єдину Державу Сирія зі столицею у Дамаску [15, с. 25–26]. Подібне районування мотивувалося необхідністю попередження та запобігання конфліктів на етнонаціональному ґрунті, на практиці ж реалізовувалася політика розділення арабського, насамперед арабського–сунітського населення, яке було основною рушійною силою національно–визвольного руху ще з часів боротьби з Османами та активно виступало проти мандатної системи.

Факт дроблення Сирії в період французького мандату заслуговує особливої уваги, оскільки це стало важливим чинником формування підвалів сучасного Сирійського конфлікту. Ще з часів Арабського халіфату, центром якого протягом тривалого часу був Дамаск, сирійці звикли ідентифікувати себе, по–перше, як частини арабського, а по–друге мусульманського світу, відповідно сприйняття приналежності саме до сирійської нації не відіграв скільки–небудь важливої ролі у житті суспільства. Тривале розчленування Сирії об'єктивно перешкодило процесу формування сирійської нації, тож на перший план вийшли саме етноконфесійні чинники єдності чи антагонізму в суспільстві. За відсутності єднаючого чинника націоналізму, «лінії розлому» в країні пролягли відповідно до меж релігійних осередків: так на території Великого Лівану провідні позиції займала християнська спільнота, у Латакії розташувалася «Країна алавітів», в Джебель аль-Друзі, головну роль грали друзи, а на території Халебу і Дамаску більшість належала мусульманам–сунітам. Коли у майбутньому з цих регіонів було утворено єдину країну усталеним спільнотам було дуже важко подолати вузькогрупові та конфесійні інтереси заради побудови спільної держави і нації. Власне в повній мірі це не вдалося й досі. З цієї точки зору Сирія не є чимось унікальним – традиційно більшість конфліктів на Близькому Сході мають саме

етнорелігійне підгрунття, що зокрема є наслідком імперської політики «дроблення» і «змішування» етнічних і релігійних груп, які склалися історично. Сирія являє яскравий приклад того, до яких наслідків призводить подібна політична практика метрополій, навіть багато століть потому. Сучасна сирійська криза починалася в тому числі як протистояння двох релігійних груп – сунітів (які становлять більшість населення Сирійської Арабської Республіки) та алавітів, (до яких належать президент Сирії Б. Асад та більша частина сирійського уряду і військового керівництва), хоча звичайно не менш важливими були економічні та соціально–політичні причини.

Для кращого розуміння релігійного виміру сирійської кризи необхідно трохи детальніше розглянути особливості основних течій всередині ісламу. Раніше ми вже торкалися питань історії виникнення основних течій в ісламі – сунізму та шиїзму, різниці між ними та певних аспектів боротьби між народами, що їх сповідують. Варто лише наголосити, що ця боротьба триває і сьогодні й до неї у тій чи іншій мірі залучені більшість мусульманських держав світу. Зараз переважна більшість послідовників пророка Мухаммеда у світі є сунітами. Шиїти ж становлять лише близько 10–13% з півтора мільярдної мусульманської громади [14]. Окрім двох основних відгалужень ісламу, згаданих вище, існують також численні невеличкі секти на кшталт ісмаїлітів, харіджитів, алавітів та ін. В контексті аналізу передумов Сирійської кризи, особливої уваги заслуговують саме алавіти, оскільки вже протягом багатьох десятиліть абсолютна більшість вищого політичного та військового керівництва Сирії є представники саме цієї специфічної течії в ісламі.

Алавітів також навивають нусайритами за іменем засновника даної течії Мухаммада ібн Нусайра. В Ісламському енциклопедичному словнику про алавітів вказується наступне: нусайрити – це прихильники шиїтської секти з «крайніми» поглядами, що близькі до вчення шиїтів–ісмаїлітів та гностичного Християнства. Їх також називають алавітами. Здебільшого нусайрити проживають у Сирії. Вони вважаються такими, що вийшли з Ісламу. Секта виникла у III столітті хіджри (IX н.е.), засновником секти є Мухаммад ібн Нусайр. Пізніше вчення було розвинене Мухаммадом аль–Джаннаном аль–Джунбулані. Нусайрити вважають, що члени сім'ї пророка (Ахаль аль–Бейт) володіють абсолютним знанням. В свою чергу Алі ібн Абу Таліб не помер і є втіленням Бога. Вони також вважають, що релігія має потаємний (батин) і проявлений (захир) боки. Освячені Божественним світлом імами відають потаємне (батин). Нусайрити вірять в переселення душ (танасух). Вони відмітають чимало положень ісламської релігії та почитають своїх святих [1, с. 216]. Досить часто в літературі можна зустріти твердження про те, що алавіти є звичайними шиїтами але на думку А. Зубова це зовсім не так. Він зауважує, що алавіти, це ті ж самі араби, проте вони сповідують особливу релігію, яка обєднала в собі елементи християнства і дуже ранніх дохристиянських вірувань арамейського населення Сирії. У алавітів очевидне порушення головних догматів ісламу, тож з точки зору мусульман вони єретиками і невірними. А. Зубов також посилається на згадки середньовічних мандрівників–сунітів, які

описували алавітів у XIV столітті (Ахмад ібн Таймія, Ібн Батута тощо), вони наголошують, що зважаючи на специфіку їхніх обрядів та традицій очевидно, що це ніякий не іслам. Цитуючи французького вченого Жака Вьолерса, який присвятив декілька фундаментальних праць алавітам, А. Зубов зауважує, що дослідник вважав їх вірування «деформацією того, що було принесене хрестоносцями або раннього християнства, яке було поєднано з пережитками давнього язичництва» [5].

Чому ми так детально зупинилися саме на такій релігійній течії як алавіти чи нусайрити? Справа в тому, що саме на алавітах, як сирійській релігійній меншині, та особливостях їх співіснування з мусульманською більшістю – сунітами – зав'язаний релігійний вимір сирійської кризи. Історично алавітів вважали єретиками, що тягнуло за собою презирство, дискримінацію та гноблення з боку сунітської більшості, проте згодом у XX сторіччі владу в Сирії очолили диктатори з алавітського середовища і розпочався зворотній процес – швидке піднесення представників цієї релігії та репресії по відношенню до мусульман–сунітів. Звичайно така ситуація була «вибухонебезпечною» за своєю природою.

Раніше, оскільки алавіти не були послідовниками «визнаних» релігійних вчень – не були мусульманами, християнами чи юдеями, вони не мали власного мілету (офіційної релігійної спільноти) в Османській імперії. Більше того, на них постійно здійснювалися гоніння та навіть кілька разів їх хотіли знищити повністю, проте на заваді стала проста логіка – хто б в такому випадку обробляв землю в Латакії, яка історично була регіоном компактного проживання алавітів? Ці землі належали багатим сунітським й православним землевласникам, тож вони просили султанів полишити алавітів у спокої. Традиційно алавіти були дуже бідними людьми, що були навіть не в змозі зібрати податок. В Османські часи вони подекуди були змушені добровільно йти у рабство, щоб просто мати якусь харчування, або продавали власних дітей для найпринизливіших видів бізнесу. Навіть алавітські шейхи були порівняно бідними людьми. Крім того вони постійно були об'єктом цькування через свою віру, оскільки їх вважали іновірцями та язичниками, називали кафірами (невірними) та мушрикунами (багатобожниками). До них презирливо ставилися як суніти, так і християни, проте навіть у цьому жадливому стані алавіти берегли свою віру [5].

Після початку арабського руху за національне відродження алавіти сподівалися, що оскільки вони етнічно належать до арабської спільноти, то в майбутньому вони стануть рівними для арабів–мусульман та арабів–християн, проте вони швидко зрозуміли хибність подібних мрій, оскільки їх продовжували цуратися. На цьому тлі прихід французької адміністрації на чолі з генералом Гуро, був сприйнятий алавітами в якості великої вдачі, в той час як для арабів–сунітів це був акт зради та підла окупація. На відміну від сунітів, які фактично відмовилися співпрацювати з окупаційною адміністрацією, алавіти робили це із задоволенням, за що французи створили у Латакії Алавітську державу де представники цієї меншини склали дві третини населення. Крім того звичною стала практика коли алавіти добровільно входили до складу місцевих військових формувань (Groupes Spéciales du Levant) на всій території Сирії [5]. Таким чином, у другій половині

XX століття відбувся своєрідний «реванш алавітів», які зайняли панівну позицію у сирійській державі, хоча раніше провідну роль в соціально-політичному житті суспільства грали представники сунітської більшості.

Починаючи з середини 20-х років націоналістичні сили всередині Сирії вели перманентну боротьбу проти французької мандатної влади виступаючи за незалежність держави. У різних регіонах країни неодноразово спалахували збройні повстання, проти яких влада застосовувала силу. Зокрема у жовні 1925 р. проти французів виступили жителі м. Хама. Місто так само, як і Дамаск, зазнало потужного артилерійського обстрілу й авіа бомбардування. Це викликало обурення діями мандатної влади не лише на Арабському Сході, але й всередині самої Франції та інших країнах [11, с. 163–164, 167].

У 1927 р. було сформовано нову політичну організацію – Національний блок (Кутла аль-ватаніа), який згодом став однією з найбільших партій Сирії та зіграв важливу роль в її подальшому соціально-політичному й економічному розвитку. Безпосередніми засновниками партії стали семеро сирійських націоналістів, зокрема головуєчий на конференції Хашим аль-Атасі – впливовий політичний діяч з Хомса. Представники Національного блоку послідовно вели боротьбу за незалежність Сирії та об'єднання її в межах історичних кордонів (включно з Ліваном, Державою Друзів, Країною Алавітів тощо). З цією метою регулярно організовувалися страйки та інші акції громадянської непокорі, за що деяких членів партії переслідували, а подекуди навіть ув'язнювали. Проте не дивлячись на протидію мандатної влади, Національний блок користувався підтримкою населення та був широко представлений в місцевих органах державної влади.

Звичайно, окрім силових акцій, прихильники сирійської незалежності вели активну політичну боротьбу. Так в середині 30-х років виникла ідея укладення договору з французьким урядом, який мав би замінити мандатну систему та відкрити шлях до набуття Сирією незалежності в майбутньому. Підготовка договору та переговори щодо його змісту тривали з 1933 по 1936 рік, проте не дивлячись на цілковиту підтримку договору сирійською стороною, французькі керманічі так його і не підписали. У січні 1939 р. французи офіційно оголосили про свою відмову від договору, таким чином до початку Другої світової війни в Сирії зберігався мандатний режим [18].

З початком Другої світової війни, Сирія та Ліван опинилися в складному становищі, оскільки з одного боку Франція, що капітулювала у 1940 р., оголосила про заборону підтримки антигітлерівської коаліції для усіх командувачів військами у колоніях та підмандатних територіях, а з іншого країни опинилися у блокаді, яку запровадила Велика Британія через замирення уряду Віши з Німеччиною. Військові успіхи Німеччини на Балканах та низка поразок Великої Британії протягом 1940–1941 рр. зумовили активізацію Третього Рейху на Близькому Сході, що перетворювало території Сирії, Лівану і сусідніх країн на стратегічно важливі об'єкти в умовах глобального протистояння. У червні 1941 р. Велика Британія виступила з різким протестом проти фактичної підтримки урядом Віши держав «вісі». За цих умов 8 червня 1941 р. військові сили Великої Британії та

«Вільної Франції» на чолі з Ш. де Голлем виступили на захист країн Леванту та перетнули кордон Сирії й Лівану [13, с. 190–191]. Того ж дня командувач військами «Вільної Франції» генерал Ж. Катру, виступаючи від імені Ш. де Голля оголосив про прийняття Францією «Декларації про незалежність Сирії і Лівану» де зазначалося, що Франція обіцяє покласти край мандатному режиму в Сирії та Лівані й надати їм національну незалежність. Нетривале протистояння з військами Віши закінчилося перемогою союзників і підписанням 14 липня 1941 р. угоди про закінчення бойових дій, згідно з якою союзники отримували право поступово зайняти всю територію Сирії і Лівану. 27 вересня 1941 р. генерал Ж. Катру офіційно оголосив про надання Сирії незалежності, а також про призначення шейха Т. аль-Хасані президентом країни. Було наголошено на політичній і територіальній єдності Сирії та водночас на необхідності дотримання особливого статусу окремих регіонів за умови їх підпорядкування центральній владі. 26 листопада було проголошено незалежність Лівану [15, с. 66].

Після багатьох років боротьби за національну незалежність держави, її проголошення не знайшло загального схвалення у суспільстві Сирії та Лівану, оскільки політичні кола цих країн розуміли, що Франція не має наміру відмовлятися від своїх особливих прав та привілеїв часів мандату, тож вони неодмінно будуть прописані у договорі. Крім того вони вважали недопустимим призначення французькою владою президента без проведення парламентських виборів. Вибори до парламенту було проведено влітку 1943 р., трохи раніше було сформовано тимчасовий уряд. Більшість місць в уряді та парламенті отримали представники Національного блоку [22, с. 255–256].

Не зважаючи на декларації мандатної влади реальний процес передачі влади в Сирії проходив дуже важко. Представники Національного блоку вимагали негайного виведення французьких військ без жодних додаткових умов, проте Франція прагнула зберегти свої інтереси і привілеї у Сирії шляхом укладення низки відповідних договорів. Протистояння загострилося навесні 1945 р. після відмови Сирії та Лівану зберегти та закріпити за Францією низку керівних функцій щодо національних збройних сил в обох країнах. У відповідь Франція розпочала військові дії, обстрілявши Дамаск під час святкування закінчення війни.

Для стабілізації ситуації на території Сирії та Лівану було введено військове командування Великої Британії, яке доповнило вже існуючі там підрозділи, отримавши контроль над радіомовленням, телефонною мережею та системою розподілу продовольства. Проте згодом Ш. де Голль за допомогою низки дипломатичних маневрів змусив уряд Великої Британії піти на поступки і укласти двосторонній договір, який би розділяв і закріплював сфери впливу обох на Близькому Сході, зберігаючи провідну роль Франції у країнах Леванту включно з залишенням військового контингенту. Інформація щодо підготовки даної угоди викликала масові протести в Сирії та Лівані, тож у лютому 1946 р. Сирія та Ліван підняли питання про евакуацію іноземних військ зі своєї території у Раді Безпеки ООН. Консолідованого рішення прийняти не вдалося через вето СРСР, але міжнародний резонанс змусив Велику Британію та Францію незабаром

приступити до евакуації своїх військ. 17 квітня 1946 р. з території Сирії було виведено усі іноземні війська. З тих пір 17 квітня є національним святом у Сирії. У грудні 1946 р. іноземні війська були виведені з території Лівану [11, с. 96]. Важливою подією того часу, що стала знаковою для подальшого розвитку Сирії став дозвіл на легальну політичну діяльність партії арабського соціального відродження (ПАСВ) або як її називали – Баас (араб. «відродження»). Створена у 1947 р. партія починала свою історію як рух, представники якого оголосили його загальноарабським і обстоювали ідеї звільнення Сирії від іноземного гноблення шляхом відродження арабської нації. 7 квітня 1947 р. у Дамаску відбувся Установчий з'їзд партії, тож цей день вважається офіційним днем заснування партії. На з'їзді було прийнято єдину програму, її головним гаслом стало досягнення «єдності, свободи й соціалізму» [15, с. 81].

Не зважаючи на драматичні події міжнародно–політичних трансформацій, що мали місце на Близькому Сході у XX столітті ідея створення єдиної Арабської держави продовжувала існувати. Проекти створення єдиної арабської держави у тій чи іншій формі (конфедерація, федерація, монархія тощо) неодноразово пропонувалися, зокрема британськими політиками, які прагнули у такий спосіб отримати більший вплив у регіоні, оскільки Велика Британія мала вигідні договірні відносини з частиною арабських держав і прагнула розширити свої можливості за рахунок французьких підмандатних територій. Висувалися пропозиції об'єднання в єдину державу Сирії, Лівану, Іраку, Трансїорданії і Палестини, що мав би стати початковим етапом формування Арабського союзу. Проте подібні пропозиції були рішуче відкинуті керівництвом Сирії, оскільки воно вбачало в подібних планах обмеження власного суверенітету і ліквідацію республіканського режиму. На конференції, яку було скликано для обговорення проектів об'єднання арабських країни не було погоджено жодного з запропонованих варіантів, тож 7 жовтня 1944 р. учасниками конференції було вирішено створити єдину організацію – Лігу арабських держав (ЛАД) за умови збереження ними своєю територіальної цілісності. 22 травня 1945 р. було підписано Пакт ЛАД [8].

Величезним викликом для всіх арабських держав стало утворення згідно плану ООН незалежної держави Ізраїль, що відбулося 14 травня 1948 р. Вже наступного дня Ліга арабських держав оголосила Ізраїлю війну і Сирія була в числі п'ятих арабських держав (разом з Єгиптом, Ліваном, Іраком та Трансїорданією), що розпочали бойові дії проти Ізраїлю, розв'язавши Першу арабсько–ізраїльську війну. Зовнішня підтримка Ізраїлю і погана підготовка та неузгодженість дій арабських військ призвели до повної поразки останніх. 7 січня 1949 р. завдяки зусиллям РБ ООН військові дії було припинено, а у лютому–липні 1949 р. за посередництва ООН були підписані тимчасові угоди про припинення вогню між сторонами конфлікту. Сирія підписала угоду про перемир'я 20 липня 1949 р. На тлі поразки у війні швидко зростало невдоволення населення діями уряду, а економічна криза цьому лише сприяла, зокрема ціни на деякі категорії товарів зросли на 500%. Численні спроби уряду пожвавити співпрацю з західними країнами, зокрема і нафтогазовій сфері, наштотувалися

на хвилю протестів з боку «антиімперіалістів». За цих умов в період з 1949 по 1953 рік в Сирії відбулося чотири військових перевороти та змінився 21 уряд [15, с. 93].

В роки Холодної війни Близький Схід став ареною масштабного протистояння двох блоків – СРСР та Захід намагалися долучити на свій бік максимальну кількість держав регіону. Саме в цей час формуються особливі союзницькі відносини між НАТО та Туреччиною, Пакистаном, Іраком і Іраном, які у 1955 р. разом з Великою Британією об'єдналися у військово–політичний блок, що отримав назву «Багдадського пакту» (з 1959 р. – «Організація центрального договору»). Натомість Сирія провадила політику зближення з СРСР та відмовилася від участі у будь–яких «прозахідних» військових та оборонних союзах. У листопаді 1955 р. дипломатичні місії СРСР та Сирії у столицях держав отримали статус посольств, трохи пізніше за підсумками радянсько–сирійських перемовин, що проходили у Дамаску, між сторонами було підписано торговельну і платіжну угоду, яка дещо покращила економічне становище Сирії [6]. Реакцією США на зближення Сирії з СРСР стало проголошення 5 січня 1957 р. «доктрини Ейзенхауера», в якій президент наголошував на величезному значенні для західного світу Близькосхідного регіону. Там, за словами президента, через послаблення позицій Великої Британії та Франції виник «вакуум сили», який прагне заповнити СРСР, чого США допустити не можуть [4]. Ситуація на Близькому сході була типовою для часів Холодної війни, коли два блоки зійшлися у глобальному геополітичному протистоянні й прагнули максимально поширити свій вплив світі. Сполучені Штати неодноразово закидали Сирії, що вона знаходиться під комуністичним впливом і що сусідні держави занепокоєні масштабними поставками зброї з СРСР. Навряд чи, зважаючи на специфіку міжнародних відносин цього періоду, подібні закиди не мали під собою основи. Тож в якості реакції на подібну сирійську політику, союзники США в регіоні неодноразово вдавалися до відкритої демонстрації сили, що змусило Сирійський уряд шукати захисту на випадок потенційного конфлікту. Таким союзником виступив Єгипет, що у вересні 1957 р. зобов'язався негайно надати Сирії допомогу у випадку військового вторгнення. На цьому тлі у сирійському керівництві нового імпульсу отримало прагнення до створення єдиної арабської держави, першою сходинкою до якого мало б стати об'єднання Сирії і Єгипту. 1 лютого 1958 р. було підписано Декларацію про створення Об'єднаної Арабської Держави (ОАР). Було вирішено встановити для нової республіки демократичну форму правління на чолі з президентом. 21 лютого більшість голосів на виборах отримав лідер Єгипту Гамаль Абдель Насер, що став першим президентом нової арабської держави [15, с. 121]. Ново До 25 лютого ОАР визнали 33 держави, включно з СРСР та США.

Новостворена держава проіснувала дуже недовго, впершу чергу через те, що на момент об'єднання Єгипет був набагато сильнішим в економічному та соціально–політичному плані, тож замість рівноправного партнерства відбулося фактично поглинання Сирії. Це негативно відобразилося в першу на позиціях сирійської ділової еліти, що виражала значне невдоволення існуючою ситуацією та спиралася на певні сирійські політичні та військові кола. Як наслідок 28 вересня 1961 року в Сирійському

регіоні було здійснено новий військовий переворот, організаторами якого стали офіцери–суніти з Дамаску, що обстоювали інтереси сирійських ділових кіл. Того ж дня військове командування оголосило про вихід Сирії зі складу ОАР [12, с. 105–107]. Вже 26 жовтня її визнали 59 держав, зокрема арабські країни, а також СРСР, Велика Британія й США. Вихід з ОАР не приніс Сирії стабільності, оскільки серед сирійського політикуму не існувало єдиної думки щодо майбутнього держави. За цих умов вже у березні 1962 р. відбувся новий військовий переворот, в результаті якого було створено Верховне військове командування, що усунуло Установче зібрання, заарештувало багатьох депутатів, прем'єр–міністра, президента, всіх членів уряду та членів економічних та фінансових комітетів [15, с. 137].

Проте, ситуація не покращилася і за рік 8 березня Військовий комітет партії Баас здійснив черговий переворот, який його організатори назвали «революцією 8 березня». Ще у кінці 1959 р. вищі сирійські офіцери, що знаходилися на території Єгипту створили підпільну військову баасистську організацію – Військовий комітет, до якого спочатку входили 5 членів, в тому числі троє алавітів – Мухаммед Уман, Салах Джадід та Хафез аль–Асад та двоє ісмаїлітів Абд аль–Керіма аль–Джунді й Ахмад аль–Мірра. Пізніше організація стала налічувати 15 членів, серед яких переважали представники релігійних меншин – 5 алавітів, 2 ісмаїліта, 2 друза та 6 сунітів, серед яких був майбутній керівник держави Амін аль–Хафез [20, с. 49]. Військовий переворот 8 березня було здійснено під лозунгами усунення сепаратистського режиму і повернення до Об'єднаної Арабської Держави. Після низки конфліктів та внутрішньополітичних потрясінь більшість місць в уряді дісталася саме баасистам.

Згодом боротьба за вплив почала набирати обертів всередині самої партії ПАСВ (Баас), оскільки представники військового комітету прагнули отримати більшу владу в рамках партії, а відповідно й у державі в цілому. Внутрішньопартійна напруга зростала насамперед через різницю у поглядах традиційних лідерів партії та представників її лівого крила, на питання соціально–економічного розвитку держави, зокрема ліві прагнули контролю над приватним капіталом та прискорення процесів націоналізації. Тим часом військові баасисти домоглися повного контролю в сирійській армії, а також у Регіональному керівництві партії, захопивши також третину місць у Загальноарабському керівництві [15, с. 160].

Під тиском радикальних сил у партії уряд А. аль–Хафеза видав у 1964–1965 роках декрети про націоналізацію низки промислових підприємств, запровадження на них самоврядування, про видачу кредитів селянам, що орендують державні землі або отримали її внаслідок аграрної реформи і т.д. У квітні 1964 р. було прийнято Тимчасову конституцію, а вже за місяць з прихильників радикальних баасистських угруповань було створено Президентську раду, головою якої став А. аль–Хафез [16, с. 194–195]. Реалізація планів щодо націоналізації призвела до відтоку капіталу з Сирії та погіршення економічного стану в державі, що в свою чергу спричинило низку протестів та демонстрацій які були жорстоко придушені. Зважаючи на те, що більшість представників Військового комітету

були представниками етноконфесійних меншин – зокрема більш за все у його складі було алавітів – вони поступово практично витіснили сунітів з ключових постів та замінили їх на своїх єдиновірців. Лідером військового крила баасистів на той момент виступав алавіт С. Джадід, що розгорнув масштабну кампанію проти суніта А. аль Хафеза і зрештою домогся його усунення від влади. У лютому 1966 р. війська під командуванням його соратника С. Хатума увійшли до Дамаска й атакували резиденцію А. аль–Хафеза, переворот активно підтримали представники місцевих військових частин, в офіцерському корпусі яких переважали алавіти і друзи. Результатом перевороту стало усунення традиційних цивільних лідерів ПАСВ та закріплення влади саме військового радикального крила партії. Було проголошено курс на соціалістичні реформи у суспільстві, поглиблення співпраці з СРСР та боротьбу проти Ізраїлю. Більшість військових та цивільних баасистів поступово згуртувалися навколо двох найбільш впливових фігур в новому партійному керівництві ПАСВ – С. Джадіда та Х. аль–Асада.

Активна участь Сирії в арабо–ізраїльській війні 1967 р., яка стала вже третьою і отримала назву «шестиденної», суттєво вплинула на специфіку внутрішньополітичних трансформацій. Протистояння між Ізраїлем та Сирією загострилося ще у січні 1965 р. через контроль за водними ресурсами у регіоні. Як відповідь на будівництво Сирією відвідних каналів, Ізраїль у березні, травні та липні 1965 р. провів жорсткі військові операції з використанням авіації. Найбільш масштабними зіткненнями стали взаємні безпосередньою прелюдією до артилерійські обстріли, а також повітряний бій 7 квітня 1967 р., в результаті якого Сирія шість літаків [3, с. 36]. Всі ці події стали прелюдією до «шестиденної війни» (що почалася 5, а скінчилася вже 10 червня 1967 р.), в якій араби зазнали нищівної поразки. Ізраїльські війська захопили частину території Єгипту, Йорданії та Сирії, остання зокрема втратила район Кунейтри та стратегічно важливі Голанські висоти. Війна з Ізраїлем нанесла величезної шкоди сирійській економіці: роботу багатьох підприємств було призупинено, значна кількість кваліфікованих кадрів виїхали з країни. Сирія прагнула реваншу за будь–яку ціну, а керівництво держави вважало військовий сценарій єдиним прийнятним. Так у вересні 1967 р. відбувся Надзвичайний Загальноарабський з'їзд ПАСВ, де було погоджено рішення сирійської Регіональної конференції щодо збройного шляху вирішення арабо–ізраїльського конфлікту [15, с. 184].

На внутрішньополітичній арені в Сирії почалося протистояння між цивільним крилом ПАСВ, де важливе місце тепер посідав С. Джадід і яке обстоювало ідеї побудови в країні соціалізму радянського зразка та військовим крилом, що його очолював Х. аль–Асад і яке вважало головним пріоритетом відновлення геополітичних позицій Сирії та повернення військовим шляхом втрачених, внаслідок війни з Ізраїлем, територій. Загострення внутрішньопартійного конфлікту відбулося після бомбардування ізраїльською авіацією палестинських таборів біля Дамаска 24 лютого 1969 р. Даний прецедент дозволив Х. аль–Асаду наполягати на активізації військових дій, за що він зазнав критики з боку однопартійців які звинуватили його у слабкому

керівництві армією. У відповідь Х. аль-Асад наступного дня наказав армійським частинам зайняти радіостанції у Дамаску та Халебі, центральний банк, телефонний вузол та телеграф. Телебачення та преса були взяті під контроль за допомогою цензури, а відділення поліції Дамаску оточили армійські підрозділи, резиденції голови держави, будівлі керівництва партії були взяті під нагляд [20, с. 86–87]. Діти Х. аль-Асади, окрім безпосередньо підлеглих йому частин ВПС, підтримав начальник штабу генерал-майор М. Глас, а також більшість армійських офіцерів. Фактично країна опинилася під контролем військових але оскільки боротьба відбувалася всередині однієї партії (ПАСВ) то позиційна гра між цивільною та військовою фракціями тривала й надалі. Восени 1970 р. цивільне крило спробувало відсторонити від керівництва військами Х. аль-Асада та М. Гласа, через невдалу операції у Йорданії, за цих умов 13 листопада 1970 р. фракція Х. аль-Асада за підтримки збройних сил країни остаточно взяла владу в свої руки, арештувавши С. Джадіда та інших внутрішньопартійних опонентів. Цікаво, що вся ця боротьба відбувалася фактично всередині алавітської спільноти, оскільки і С. Джадід, і Х. аль-Асад були її представниками [20, с. 86–87].

Прихід до влади Хафеза аль-Асада відкриває принципово нову сторінку сирійської історії, оскільки з того моменту в країні остаточно встановлюється військова диктатура, яка проіснувала до 2011 р. Крім того, хоча Х. аль-Асад став не першим представником алавітської меншини на чолі Сирії, саме він зробив подібну ситуацію безальтернативною оточивши себе представниками свого клану, шляхом призначення їх на більшість керівних посад в державі. Продовженням цієї лінії стало створення умов для передачі влади в державі у спадок своєму синові Башару аль-Асаду, який продовжив жорсткий тоталітарний курс батька, що зрештою призвів до початку громадянської війни в Сирії.

Х. аль-Асад народився 6 жовтня 1970 р. у м. Кардаха провінції Латакія, він походив з багатодітної сім'ї бідного селянина-алавіта. Згодом його батько Алі Сулейман Вахіш став одним з 80 поважних алавітських шейхів, що у 1936 р. звернулися до французів з петицією де просили не йти з Латакії, держави алавітів [5]. Уроджений Вахіш (арабською «дикий») Хафез взяв собі прізвище Асад, (араб. «лев») коли у 1947 р. вступив до лав партії Баас. Х. аль-Асад обрав собі кар'єру військового, спочатку він навчався у військовому училищі в Хомсі, згодом у 1955 р. закінчив військово-повітряне училище в Алеппо, а у 1958 р. курси підвищення кваліфікації в СРСР [2, с. 132]. 22 лютого 1971 р. Х. аль-Асад взяв на себе президентські повноваження, а 12 вже березня того ж року після референдуму він був обраний президентом строком на 7 років. Зважаючи, що головною опорою нового керманіча у суспільстві була партія ПАСВ (Баас) Х. аль-Асад взяв курс на її збільшення та почав приймати до лав партії представників найрізноманітніших верств населення, включно з селянами та членами ісламістського угруповання «Брати мусульмани». Як наслідок в період з 1971 р. по 1992 рік партія зросла зі 163 тисяч членів до майже 1 мільйона [15, с. 206]. У своїй зовнішній політиці Асад орієнтувався насамперед на «дружній СРСР», проголосивши що Сирійська Арабська Республіка є «суверенною народно-демократичною державою». Також Х. аль-Асад пропагував ідеї

об'єднання арабських країн в єдину державу, незалежно від форми та природи правлячих режимів, зокрема у квітні 1971 р. Сирія, ОАР та Лівія уклали угоду щодо створення Федерації арабських республік [17]. Одним з провідних зовнішньополітичних пріоритетів нового сирійського лідера було відстоювання інтересів Палестини та відповідно протистояння з Ізраїлем. Так, певне зміцнення збройних сил Сирії та Єгипту підштовхнуло їх до розв'язання спільних військових дій проти Ізраїлю з метою повернути втрачені в 1967 р. території. Наступ почався 6 жовтня 1973 р. і у перші дні був досить успішним, проте внаслідок одностороннього припинення бойових дій з боку Єгипту вже 20 жовтня сили обох держав опинилися на вихідних позиціях. Бойові дії було припинено лише після втручання ООН. Жодних позитивних для Сирії результатів війна 1973 р. не принесла, навпаки невдачі на фронтах поглибили економічні проблеми та посилили соціальне напруження всередині країни.

Скориставшись громадськими заворушеннями у сусідньому Лівані на початку червня 1976 р. Х. аль-Асад направив туди свої війська, які взяли під контроль головні стратегічні об'єкти країни [19, с. 92]. Як зазначає А. Зубов: під приводом необхідності захисту шиїтів Хафез Асад наказав окупувати Ліван, и з 1976 по 2005 рік Ліван був зайнятий сирійськими військами. За цей час Ліван перетворився з демократичної держави яку називали «арабською Швейцарією» у країну, з якої більша значна християн (а вони складають 65–68% населення Лівану) виїхала до інших країв [5].

Економічна ситуація в країні в період правління баасистів в цілому та Х. аль-Асада зокрема є досить типовою для держав, що орієнтувалися та наслідували радянську модель планової економіки у поєднанні з авторитарною політичною системою. Ще до асадівського перевороту більшість промислових підприємств були націоналізовані, проте це жодним чином не сприяло їхній ефективності, навпаки: охоплюючи понад 70% провідних капіталомістких галузей, доля державного сектору у ВВП держави на 1971 р. складала не більше 30%. Уряд Х. аль-Асада, офіційно декларуючи головною своєю метою побудову соціалізму, намагався реалізувати бодай якісь кроки щодо лібералізації економічних відносин, зокрема було пом'якшено умови видачі експортно-імпорتنих ліцензій, відмінені валютні обмеження, дозволено записання з закордону тощо. Проте проголошена режимом нова економічна політика не давала помітних результатів аж до 1974 р. Певні зрушення почалися після війни 1973 р. у зв'язку зі значним ростом допомоги з боку інших арабських країн, проте вони аж ніяк не могли змінити загальної економічної відсталості Сирії. Трохи краще була ситуація з інвестиціями у приватний сектор, що до 1980 р. виріс у 14 разів порівняно з 1970 р., але у виробництво вкладалася лише маленька частина цих коштів, основний потік йшов у сферу послуг і торгівлі. Одночасно швидкий ріст імпорту призвів до різкого збільшення дефіциту торговельного балансу (при чому 60% дефіциту приходилося на приватний сектор), а чистий державний борг у квітні 1976 р. склав 3.2 млрд. сирійських фунтів [15, с. 226–228]. Зниження доходів від торгівлі нафтою, стагнація у галузі промислового виробництва та сільського господарства, відсутність зовнішньої фінансової допомоги (насамперед через

недолугу та агресивну зовнішню політику) зумовили до 1980 р. хронічний характер дефіциту державного бюджету. Фінансова криза спонукала до розвитку тіншової економіки, чорного ринку, контрабанди тощо. Через масштабну корупцію зростала інфляція, одночасно зі зростанням статків привілейованих шарів знижувався загальний рівень життя населення. Тож певне пожвавлення економіки на початку правління Х. аль-Асада досить швидко змінилося перманентною кризою.

На тлі економічних негараздів не менш складною була й соціально-політична ситуація в країні. На початку правління Х. аль-Асада більшість населення Сирії сприймали зміну керівництва країни досить спокійно, тож жодних масових акцій підтримки його попередників не відбувалось, проте за кілька років недолугої економічної політики та відверто авторитарного стилю управління сформувалася низка опозиційно налаштованих груп серед різних верств суспільства (профспілки, представники середнього класу, робітники, науковці, інтелігенція тощо), які виступали проти ПАСВ в цілому та режиму Х. аль-Асада зокрема. Однією з найактивніших та найбільш радикально налаштованих була ісламістська організація «Брати мусульмани», зокрема це було зумовлено тим, що більшість населення країни є мусульманами-сунітами в той час як практично вся верхівка держави були алавітами. Розуміючи, що релігійне питання стоїть у суспільстві досить гостро Х. аль-Асад періодично робив певні демонстративні кроки назустріч сунітській більшості: відвідував відомі сунітські мечеті, закріпив в конституції норму згідно якої президентом держави може бути лише мусульманин, часто наголошував на важливості ролі й місця ісламу в житті сирійського суспільства. Проте одночасно більшість ключових посад у державі та особливо у збройних силах країни діставалася алавітам (яких суніти вважають еретиками та інверцями), в той час як представники сунітських організацій вважали, що саме представники конфесійної більшості мають керувати державою, як це було колись. Деякі представники «Братів мусульман» відкрито виступали проти правлячого режиму, так лідер братства Ісам аль-Аттар, який на той момент мешкав у Німеччині заявляв, що скоро повернеться до Сирії як Хомейні в Іран зруйнує режим Асада [1, с. 240].

Після окупації Сирією у 1976 р. Лівану, де Х. аль Асад підтримав християн протистояння з ісламістськими організаціями загострилося, а в період 1979–1980 рр. переросло у масштабні збройні зіткнення, які з боку «Братів мусульман» доповнювалися терористичними актами. Режим Асада своєю чергою відповів масовими репресіями проти членів організації, сформувавши для цього спеціальний військово-польовий суд, який виносив вироки аж до смертної кари. Продовжуючи боротьбу, представники ісламістських організацій критикували однопартійний режим баасистів і пропонували запровадити багатопартійну систему, яка зможе задовольнити всі вимоги населення. Проголошувалися вимоги свободи думок і слова, створення незалежної судової системи, дотримання прав релігійних меншин тощо. 2 лютого 1982 р. спалахнув заколот у місті Хама, на придушення якого уряд кинув армійські частини. Заколот було придушено, проте тисячі людей загинули,

а місто зазнало значних руйнувань. Також великі антиурядові виступи відбулися і в інших містах на півночі Сирії.

Протистояння з ісламістами продемонструвало, що армія та інші силові структури стали головною опорою режиму Асада, в той же час далеко не всі в країні підтримували релігійну опозицію побоюючись повторення іранського сценарію «Ісламської революції». В цілому події 70–80 рр. свідчать про те, що більшість інститутів влади: парламент, профспілки, громадські організації тощо носили фактично декоративний характер, так само як і правляча партія ПАСВ та інші політичні організації. Основою авторитарного режиму Асада була опора на армію та сили безпеки, крім того важливу роль грало призначення людей зі свого найближчого оточення (переважно алавітів) на керівні пости в країні. Намагання Х. аль-Асада певним чином зняти напругу в суспільстві, завдяки залученню до державно-партійного апарату і в коло своїх найближчих осіб представників сунітської частини населення, не принесло жодних результатів. Питання щодо пропорційності представництва релігійний громад залишалось одним з провідних чинників зростаючої внутрішньополітичної напруги.

В середині 90-х років серйозні проблеми зі здоров'ям змусили Хафеза аль-Асада до створення передумов для передачі влади своєму молодшому синові Башару аль-Асаду (старший син Хафеза – Басіль аль-Асад загинув у автокатастрофі в 1994 р.). Ще одним потенційним претендентом на владу в Сирії був брат Хафеза – Ріфат аль-Асад, який до середини 80-х був обіймав високий піст в армії й мав величезний вплив у державі. Після невдалої спроби захопити владу в країні, у 1986 р. його було усунено від командування військами та вислано з країни (повернутися він зміг лише 1992 році). У 1998 р., незадовго до своєї смерті, Хафез аль-Асад поновив репресії проти прихильників Ріфата, а його самого змусив свого брата виїхати з країни, позбавивши всіх фінансових активів у Сирії. Тепер шлях для Башара аль-Асада був вільним. Хафез аль-Асад помер 10 червня 2000 р., а вже 20 червня Башара аль-Асада було обрано генеральним секретарем правлячої партії Баас. 10 липня 2000 р. пройшов референдум щодо обрання Б. аль-Асада на піст президента, де останній за офіційними даними отримав підтримку 97,29% виборців. 11 липня було прийнято декрет щодо призначення Б. аль-Асада головнокомандувачем збройних сил. Цікаво, що для обрання Башара аль-Асада на піст президента довелося у терміновому порядку вносити зміни до конституції, оскільки раніше президентом міг бути лише громадянин, що досяг 40 річного віку, а Башару Асаду на той момент було лише 34 [2, с. 131]. Проте для закритих авторитарних суспільств подібні перепони ніколи не були суттєвими. На початку правління Б. аль-Асада в сирійському суспільстві існували сподівання, що новий молодий лідер змінить політичний курс країни, здійснивши необхідні для її ефективного розвитку. Але дуже швидко стало зрозуміло, що жодних конструктивних змін чекати не варто – Башар аль-Асад повністю відтворив підходи свого батька, залишивши без уваги кризові тенденції в економіці, посиливши репресивний апарат та розгорнувши боротьбу проти будь-яких потенційно опозиційних громадсько-політичних рухів. Проте консервація надскладної

соціально–політичної ситуації, яка складалася протягом багатьох десятиліть призвела до трагічних наслідків – масштабні протести 2011 р., які було жорстоко придушені владою швидко переросли у реальну громадянську війну, що триває досі.

Висновки. Кілька століть перебування Сирії у складі Османської імперії значно ускладнили процес формування сирійської національної ідентичності, оскільки країно було розчленовано на кілька окремих адміністративних утворень, що призвело до фрагментації суспільства. Відповідно сирійці ідентифікували себе насамперед як арабів та мусульман – тобто членів набагато ширшої етноконфесійної спільноти, яка існувала за часів Арабського халіфату – закономірно прагнучі об'єднання з іншими арабами–єдиновірцями в рамках єдиної спільної держави. Натомість усвідомлення себе саме як єдиної політичної нації – сирійців мало другорядне значення, поступаючись клановим чи етноконфесійним зв'язкам.

Політику дроблення Сирії активно продовжували в період французького мандату, часом свідомо розділяючи адміністративними кордонами певні усталені спільноти, оскільки окупаційній владі не була потрібна консолідація суспільства бо вони розуміли що це означатиме активізацію арабської визвольної боротьби. Як наслідок, навіть після проголошення незалежності Сирійської Арабської Республіки, політичне життя держави характеризувалося відсутністю консолідації як суспільства в цілому так і правлячої еліти зокрема, що зумовлювало постійну політичну боротьбу та економічну нестабільність.

Починаючи з середини ХХ ст. у державі відбувається низка військових переворотів, які призводять до того, що провідні позиції на внутрішньополітичній арені Сирії отримують представники партії арабського соціалістичного відродження (ПАСВ) або Баас, ідеологія якої – баасизм є чимось на кшталт синтезу панарабізму та арабського націонал–соціалізму. З 60–х рр. у Сирії встановлюється військова диктатура, в наслідок якої пізніше змінюються лише лідери країни (всі представники партії Баас), в той час як сирійська соціально–економічна система жодних суттєвих змін не зазнає. Єдиною фактичною опозицією правлячій партії Баас стає ісламістська організація Брати Мусульмани, яка обстоює ідеї релігійної основи загальноарабської і загальносирійської єдності. Брати Мусульмани спираються насамперед на етноконфесійну більшість арабів–сунітів, в той час як Баас усіляко підкреслює прагнення відійти від релігійного детермінізму, оскільки її лідерами були й залишаються представники релігійних меншин, насамперед алавіти.

Динаміка соціально–політичних процесів у Сирії в ХХ ст. продемонструвала глибокі та багатовимірні проблеми на шляху до утворення сирійської політичної нації та побудови національної держави. Насамперед це було зумовлено по–перше, відсутністю відповідної традиції (протягом багатьох віків територія Сирії входила в якості провінції до складу тієї чи іншої імперії, а в часи Арабського халіфату деякий час була його центром); по–друге, сама парадигма розвитку держави залишалася невизначеною – або побудова національної держави, або розвиток у складі певного загальноарабського утворення. Завдяки авторитарній системі управління та військовій диктатурі, лідерам країни протягом тривалого часу

вдавалося консолідувати суспільство. Проте неефективна економіка, тотальна корупція, консолідація влади в руках алавітської етнорелігійної меншини, відсутність будь–яких громадянських чи політичних свобод та криваві репресії проти сунітської більшості зумовили у 2011 р. соціальний вибух, однак масові протести були жорстоко придушені, тож досить швидко протистояння переросло у повномасштабну громадянську війну.

Список використаних джерел

1. Али–заде, АА., 2007. 'Исламский энциклопедический словарь', М.: Ансар, 396 с.
2. Головченко, ВІ., 2004. 'Асад', Українська дипломатична енциклопедія: У 2–х т., К.: Знання України, 760 с.
3. Дауров, РД., 2009. 'Долгая шестидневная война: победы и поражения СССР на Ближнем Востоке', М.: Институт востоковедения РАН, 238 с.
4. «Доктрина Эйзенхауэра». Послание к Конгрессу США 15 января 1957 г. [online] Доступно: <http://www.coldwar.ru/eisenhower/eisenhower–doctrine.php>, Дата доступу: 28.09.2018.
5. Зубов, А. 'Сирия: предыстория трагедии. Кто такие сунниты, шииты и алавиты'. [online] Доступно: <https://www.nowaygazeta.ru/articles/2015/10/19/66051–siriya–predystoriya–tragedii>, Дата доступу: 28.09.2018.
6. Евстратова, ЮА. 'Советско–сирийские отношения и формирование ближневосточной региональной среды' [online] Доступно: <https://cyberleninka.ru/journal/n/vestnik–rggu–seriya–politologiya–istoriya–mezhdunarodnye–otnosheniya–zarubezhnoe–regionovedenie–vostokovedenie>, Дата доступу: 28.09.2018.
7. Котлов, ЛН., 1986. 'Становление национально–освободительного движения в арабских странах Азии. 1908–1914 гг.', М.: Наука, 376 с.
8. 'Ліга Арабських Держав'. [online] Доступно: <http://readbookz.net/pbooks/book–42/ua/chapter–2088/>, Дата доступу: 28.09.2018.
9. Лоуренс, ТЭ., Лидделл Гарт, БГ., 2002. 'Лоуренс Аравийский', М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 575 с.
10. Луцкий, ВБ., 1966. 'Новая история арабских стран', М.: Наука, 372 с.
11. Луцкий, ВБ., 1964. 'Национально–освободительная война в Сирии (1925–1927 гг.)', М.: Наука, 336 с.
12. Мирский, ГИ., 1970. 'Армия и политика в странах Азии и Африки', М.: Наука, 352 с.
13. Оганесян, НО., 1980. 'Политика империалистических держав на Арабском Востоке в годы Второй Мировой войны, 1939–1945 гг.', Изд–во АН Армянской ССР, 264 с.
14. 'Отличия между шиитами и суннитами'. [online] Доступно: <https://ru.euronews.com/2016/08/01/the–difference–between–shia–and–sunnii–explained>, Дата доступу: 28.09.2018.
15. Пир–Будагова, ЭП., 2015. 'История Сирии. XX век', Институт востоковедения РАН, М.: ИВ РАН, 392 с.
16. Пир–Будагова, ЭП., 1978. 'Сирия в борьбе за упрочение национальной независимости', М.: Наука, 235 с.
17. 'Федерация арабских республик'. [online] Доступно: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/18546/%D0%A4%D0%95%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF>, Дата доступу: 28.09.2018.
18. 'Франко–сирийский договор 1936 года, 22 декабря'. [online] Доступно: <http://doc20vek.ru/node/3577>, Дата доступу: 28.09.2018.
19. Юрченко, ВП., 2004. 'Сирия: проблемы национальной безопасности (Военная политика и военное строительство в период правления ПАСВ 1963–2004 гг.)', М.: ИИИиБВ, 246 с.
20. Dam Van N., 1979. 'The Struggle for Power in Syria. Sectarianism, Regionalism and Tribalism in Politics, 1961–1978', London: Croom Helm Ltd, 147 p.
21. Hourani, AH., 1946. 'Syria and Lebanon. A Political Essay', London: Oxford University Press, 416 p.
22. Hurewitz, JC., 1956. 'Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914–1956. Vol.II', Princeton: Van Nostrand, 427 p.

References

1. Ali–zade, AA., 2007. 'Islamskyi enciklopedicheskiy slovar (Islamic encyclopedia dictionary)', М.: Ансар, 396 с.

2. Holovchenko, VI., 2004. 'Asad (Asad)', *Ukrai 'ns'ka dyplo-matychna encyklopedija: U 2-h t.*, K.: Znannya Ukrainy, 760 s.

3. Dauron, RD., 2009. 'Dolgaja shestidnevnaia vojna: pobedy i porazhenija SSSR na Blizhnem Vostoke (Long Six Day War: victory and defeat of the USSR in the Middle East)', M.: Institut vostokovedenia RAN, 238 s.

4. «Doktrine Eisenhowera». Poslanie k Kongressu USA 15 yanvarya 1957 g. («Eisenhower Doctrine»). Letter to the US Congress January 15, 1957'. [online] Dostupno: <http://www.coldwar.ru/eisenhower/eisenhower-doctrine.php>

5. Zubov, A. 'Syria: predystoria tragedii. Kto takie sunnity, shiity i alavity (Syria: the background of the tragedy. Who are the Sunnis, Shiites and Alawites)'. [online] Dostupno: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2015/10/19/66051-siriya-predystoriya-tragedii>

6. Evstratova, UA. 'Sovetsko-siriyskie otnosheniya i formirovanie blijnevostochnoy regionalnoy sredy (Soviet-Syrian relations and the formation of the Middle East regional environment)'. [online] Dostupno: <https://cyberleninka.ru/journal/n/vestnik-rggu-seriya-politologiya-istoriya-mezhdunarodnye-otnosheniya-zarubezhnoe-regionovedenie-vostokovedenie>

7. Kotlov, LN., 1986. 'Stanovlenie natsionalno-osvoboditel'nogo dvizheniya v arabskikh stranah Azii. 1908–1914 gg. (Formation of the national liberation movement in the Arab countries of Asia. 1908–1914)', M.: Nauka, 376 s.

8. 'Liga Arabskikh Derjav (League of Arab States)'. [online] Dostupno: <http://readbookz.net/pbooks/book-42/ua/chapter-2088/>

9. Lourens, TE., Liddel Gart, BG., 2002. 'Lourens Araviyskiy (Lawrence of Arabia)', M.: AST, SPb.: Terra Fantastica, 575 s.

10. Luckyi, VB., 1966. 'Novaya istoriya arabskikh stran (A New History of the Arab countries)', M.: Nauka, 372 s.

11. Luckyi, VB., 1964. 'Natsionalno-osvoboditel'naya vojna v Sirii (1925–1927 gg.) (National liberation war in Syria (1925–1927))', M.: Nauka, 336 s.

12. Mirskiy, GI., 1970. 'Armiya i politika v stranah Azii i Afriki (The Army and Politics in Asia and Africa)', M.: Nauka, 352 s.

13. Oganessian, NO., 1980. 'Politika imperialisticheskikh dergav na Arabskom Vostoke v gody Vtoroy Mirovoy voyny, 1939–1945 gg (Policy of the imperialist powers in the Arab world during the Second World War, 1939–1945)', Izdatelstvo AN Armyanskoy SSR, 264 s.

14. 'Otlichiya mejdu shiitami i sunnitami (Differences between Shiites and Sunnis)'. [online] Dostupno: <https://ru.euronews.com/2016/08/01/the-difference-between-shia-and-sunni-explained>

15. Pir-Budagova, EP., 2015. 'Istoriya Sirii. XX vek (History of Syria. XX century)', Institut vostokovedeniya RAN, M.: IV RAN, 392 s.

16. Pir-Budagova, EP., 1978. 'Syriya v borbe za uprocheniye nacionalnoy nezavisimosti (Syria in the struggle for the consolidation of national independence)', M.: Nauka, 235 s.

17. 'Federaciya arabskikh respublik (Federation of Arab Republics)'. [online] Dostupno: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/18546/%D0%A4%D0%95%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF>

18. 'Franko-syriyskiy dogovor 1936 goda, 22 dekabrya (Franco-Syrian Treaty 1936, 22 December)'. [online] Dostupno: <http://doc20vek.ru/node/3577>

19. Yurchenko, VP., 2004. 'Syriya: problemy nacionalnoy bezopasnosti (Voennaya politika i voennoe stroitelstvo v period pravleniya PASV 1963–2004 gg.) (Syria: problems of national security (military policy and military construction during the reign of the Baath Party 1963–2004))', M.: IIIIV, 246 s.

20. Dam Van N., 1979. 'The Struggle for Power in Syria. Sectarianism, Regionalism and Tribalism in Politics, 1961–1978', London: Croom Helm Ltd, 147 p.

21. Hourani, AH., 1946. 'Syria and Lebanon. A Political Essay', London: Oxford University Press, 416 p.

22. Hurewicz, JC., 1956. 'Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record: 1914–1956. Vol.II', Princeton: Van Nostrand, 427 p.

Vetrinsky I. M., Candidate of Political Sciences, Senior Researcher, Department of Global and Civilizational Processes, State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kyiv), ivetrynskiy@gmail.com, ORCID identifier 0000-0003-2867-291X

Features of the political, social and economic processes in Syria in the XX century

The features of political, economic and socio-cultural processes in Syria in the twentieth century, to identify prerequisites for future civil war. Using scientific

methods of analysis and synthesis and simulation shows the specific ethnic and religious picture of Syrian society; including the emphasis on religious movements such as the Alawites, as formed in the second half of the twentieth century. Within the Syrian ruling elite minority alawitskiy dictatorship laid the groundwork for future shocks. It is established that if the actual absence of Syrian society state building traditions and low levels of national identity, it is a military dictatorship for decades has played in consolidating state function. However, this situation has led to the degradation of the socio-economic system, reducing its ability to reform and combating domestic shock. At the same time, this situation contributed to the rise of potential for conflict within society, which eventually led to mass protests in 2011, which quickly escalated into civil conflict.

Keywords: Syria, Islam, Baath, Alawites, Assad.

* * *

УДК 325.2, 329.055.1

Сичик К. Б.,

кандидат політичних наук, старший викладач кафедри філософії та політології, Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка (Україна, Кропивницький), Sychyk.Kateryna@gmail.com

ЕКСПЛІКАЦІЯ ЗРОСТАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПРАВИХ ПОПУЛІСТІВ В КОНТЕКСТІ ДИСКУРСУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФРН)

Метою даного дослідження є з'ясування визначальних чинників зростання електоральної підтримки правих популістів у Федеративній республіці Німеччина. Для досягнення поставленої мети здійснено аналіз політичної програми правої партії «Альтернатива для Німеччини» («АДН»), в якій особливий акцент робиться на загрозі з боку мігрантів, при цьому партія закликає посилити не тільки зовнішні кордони Європейського Союзу, а й повернути прикордонні переходи на кордонах безпосередньо Німеччини. У вирішенні даного питання «АДН» позиціонує себе досить однозначно, критикуючи міграційну політику Ангели Меркель щодо такого величезного потоку людей іншої культури, мови, менталітету і віри, яких нинішній уряд хотів би інтегрувати в німецьке суспільство. Саме антиісламська пропаганда займає абсолютно домінуюче місце в риторичній та діяльності партії «АДН».

Доведено, що явище міжнародної міграції, яке має глибокий культурний і ідеологічний підтекст та поступову зміну політичного ландшафту в Німеччині, яка проявляється в зростанні популярності правої популістської партії «АДН» необхідно розглядати в контексті причинно-наслідкових зв'язків. Це пояснюється видимою загрозою для національної культури корінного населення з боку мігрантів та соціально-економічними наслідками міграційних процесів.

Обґрунтовано необхідність проведення збалансованої та продуманої міграційної та інтеграційної політики задля врегулювання міграційної кризи у ФРН зокрема, та ЄС загалом.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграційна криза, інтеграція, праві популістські партії, «Альтернатива для Німеччини» («АДН»).

Піднесення правих популістських партій у Європі на початку ХХІ століття перебуває в центрі уваги багатьох західних і вітчизняних дослідників. Успіх правих партій певною мірою визначається концепцією кризи сучасності. В даному контексті мова йде про глибокі соціально-культурні і соціально-економічні трансформації при переході до постіндустріального суспільства, зокрема: старіння навичок, розвиток нових технологій, збільшення кількості нестандартних ситуацій, спекулятивний характер фінансового сектора, індивідуалізація кар'єри, ерозія усталених субкультур і інститутів, втрата традиційних колективних ідентичностей, індивідуалізація ризиків, соціальна фрагментація та інші [13]. Науковці вважають, що логіка розвитку постіндустріального суспільства була найбільш вдало інтерпретована саме правими популістськими партіями, які запропонували неоліберальну програму, при цьому наполягаючи на збереженні деяких традиційних інститутів, наприклад, національної держави, щоб виборець, який боїться